

Robert Blagoni

METAFORA JEZIČNOG OTOKA

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

UDK 81'373.612.2(497.5-3 Istra)
81:39>(497.5-3 Istra)
811.163.42'28(497.5-3 Istra)

Jezični otoci oduvijek su prividno ostvarive, ali nikada ostvarene, tlapnje lingvističke savršenosti, etnolingvističke zaokruženosti i sociolingvističke dovršenosti. Rad preispituje pojmovne okvire metafora jezičnog otoka u definiranju i tumačenju fizički lokaliziranih i jezično omeđenih etnolingvističkih i sociolingvističkih stvarnosti te na primjeru jezične otočnosti u Istri nudi dovršenje metafore.

Cljučne riječi: jezični otok, metafora jezičnog otoka, etnolingvistika, geolingvistika, dijalektologija, sociolingvistika, Istra

Metafora jezičnog otoka i okviri geolingvističkog, etnolingvističkog i dijalektološkog pogleda na teritorij

U naizmjeničnoj aktualizaciji, tijekom povijesti lingvistike, čas teorije i opisa, čas usporedbe i povijesnog tumačenja (Coseriu 1973: 13) geolingvistika, kao disciplina koja u istraživanju objedinjuje i dovodi u odnos jezik i teritorij, jezično i zemljopisno, nastala je kao reakcija na metodološku slijepu ulicu u koju je lingvistika dovedena isključivanjem društvenog teritorijalnog konteksta u mladogramatičarskoj paradigmi. Ona je zapravo prirodan slijed iscrpne i iscrpljene posvećenosti formalnim i strukturalnim aspektima dotadašnje lingvistike. Njezinom jasnijem određenju kao zasebne discipline u okvirima znanosti o jeziku prethodila su i doprinijela u lingvističkim atlasima sadržana kartografska uobličena dijalektoloških istraživanja. Njezinom upotpunjenju pak doprinijele su i još uvijek doprinose etnolingvistika i sociolingvistika, metodološki neiscrpne među lingvističkim disciplinama.

Zbog temeljne dijalektološke, geolingvističke i etnolingvističke usredotočenosti na dijatopijsku jezičnu i kulturnu varijaciju i varijabilnost, u potrazi za cjelovitom slikom pojma jezičnog otoka i fenomena tumačenja jezične otočnosti najčešće se polazi od lingvističkog atlasa koji je osmišljen u nastojanju da se periferije prikažu kao otoci (Sanga 2001: 261). Posljedice su takve lokalizacije, odnosno izolacije periferije i njezino svodjenje na dijatopijsku varijaciju, dvostruke. S jedne strane, prepoznamo lokalnu zajednicu u čijem je opisu i tumačenju sustavno žrtvovana dijastratska varijacija same zajednice i dijafazijska varijacija pojedinca (Foresti 1991: 69-70). S druge strane, primjećujemo opetovanje predrasuda u tumačenju rezultata dijalektološkog istraživanja prema kojoj je dijalekt statičan i dakle prirodan, a književni jezik dinamičan i artifičijelan (Sanga 2001: 261).

Do samog pojma jezičnog otoka dolazi se preko metodoloških implikacija odnosa geolingvistike i tehnike lingvističkog atlasa te metoda geolingvistike, etnolingvistike i sociolingvistike, uvođenjem kojih jezična dijatopija prestaje biti isključivim predmetom zanimanja (Grassi 1991: 7), a čiji se doprinos u dijalektološkom istraživačkom i analitičkom modelu sastoji u dinamizaciji tumačenja geolingvističkih podataka (Blasco Ferrer 2001: 385).

Neposredno, jezični su otoci predmet dijalektološkog i/ili geolingvističkog odnosno etno-

lingvističkog istraživanja. Posredno, oni su predmet demografije, sociolingvistike, antropologije jezika, teorije jezika u kontaktu i ekolingvistike.

Lokalitet, punkt i otok kao izdvojena mjesta povezuju dijalektologiju, geolingvistiku i etnolingvistiku. Njihove ih temeljne odlike *identitetičnost*, *odnosnost* i *povijesnost* (Auge 1993: 73) čine nezamjenjivim polazištima promatrača koji barem u početku zazire, ne od složenosti, već od konfuzije preklapanja više suprisutnih složenosti. Njihovo inzistiranje na odnosu prostora i vremena i na mogućnosti da se u nastanjenom i u jeziku ostvarenom prostoru kriju potencijalno svi kronološki stadiji promatranog, potvrda su kako zapravo nema dijalektološkog istraživanja koje ne možemo nazvati etnolingvističkim (Cardona 1987: 125), ali i geolingvističkim istraživanjem koje svojom usredotočenošću na svijet u njegovoj složenosti povezuje isključivo jezična istraživanja dijalektologije ili jezične geografije (Breton 1991: XV) i pogled na čovjeka iz perspektive etnolingvističkog istraživanja.

Idealno, geolingvistička lokalizacija otoka odnosno njegova identifikacija s nekim administrativno omeđenim mjestom/lokalitetom nameće nam pogledati mjesto izbliza demografski, a metonimijsko demografsko poimanje mjesta kao zajednice ljudi nameće nam razjasniti iz sociolingvističke perspektive pojam jezične zajednice općenito, opisati lokaliziranu jezičnu zajednicu i vrednovati njezinu etnolingvističku vitalnost te iz antropološke perspektive potvrditi kulturnu zasnovanost mjesta, zajednice i pojedinca. Jednom uspostavljene granice zajednica i jezika, priroda teritorija kao antropolingvističkog odredišta nameće nam sagledati krajnosti tumačenja bliskosti ili udaljenosti jezika i zajednica iz perspektive jezične doticajnosti i odnosa jezika i dijalekta kao mjere tumačenja raznolikosti, a ne isključivo različitosti. Ekolingvistički pristup trebao bi na kraju u prvom redu potvrditi svoju teorijsku valjanost i moć, a potom biti i polazište u sagledavanju antropolingvističkih perspektiva jezičnih otoka, ali i općenito u iznalaženju načina da se znanost o jeziku potvrdi kao mjerodavna u uspostavi i legitimaciji odnosa među zajednicama i ljudima.

Prema pojmovnom određenju jezične otočnosti

Pojam jezične otočnosti doživio je i doživljava još i danas sudbinu mnogih pojmova u humanističkim znanostima u okviru kojih znanstvenici u procesu teorijskog promišljanja stvaraju nove pojmove, predlažu nove terminologije i/ili klasifikacije (De Marchi 1988: 227). Tijekom proučavanja jezične otočnosti novi primjeri i nove stvarnosti uvijek iznova doprinose uspostavi novih i elaboriranju starih pojmova koji su povezani s pojmom jezične otočnosti. Raznolikost terminologije sadržana je između sinonimije koja uključuje pojmove drugojezičnih (aloglotskih) otoka, otoka relikata i migracijskih otoka (Gusmani 1988: 257), jezičnih kolonija, jezičnih oaza (Borgato 2000: 25), izoliranih ili marginalnih krajeva odnosno područja, manjinskih jezika i jezičnih manjina, ugroženih ili manje rabljenih jezika (*endangered* odnosno *less used languages*), i korelacije koja uključuje pojmove kao što su drugojezični ambijent (Frau 1988: 236), jezična granica, sustavi u doticaju, jezična promjena (Bianconi 2000: 5).

Pojam jezične otočnosti i stvarnost jezičnog otoka najčešće poimamo i tumačimo pogledom izvana, odnosno iz perspektive malih i lokalno neafirmiranih etničkih, jezičnih i/ili kulturnih skupina koje su povijesno, zemljopisno, politički i ekonomski dijelom neke veće ili manje (bilo zemljopisno bilo politički) odsutne zajednice. Njihov je odnos sadržan u procesima neprestanog razgraničavanja i doticaja u kojima čovjek opet iznova promišlja pitanje pripadnosti, odnosno identiteta. U tim terminima marginalizacija, segregacija, integracija i asimilacija izgledaju poput "prirodnih" ishoda aktualizacije odnosa s drugim i drugotnim. I bez obzira na činjenicu da su oni u svakoj situaciji doticaja suprisutni i isprepleteni ipak ih razlučujemo i tako razlučene i kompletarne tumačimo. Drugim riječima, svaka situacija kontinuiranog doticaja pretpostavlja ravnotežu marginalizacije, segregacije, integracije i asimilacije u ostvarenju uravnoteženog odnosa s drugim. Uravnoteženi odnos s drugim nužno pretpostavlja nastojanja svih sudionika da (se)

marginaliziraju, da (se) segregiraju, da (se) integriraju i da (se) asimiliraju. Svaka isključivost dovodi do neravnoteže i sukoba koji može biti unutarnji odnosno osobni i izvanjski odnosno međusobni. Ipak, ishode aktualizacije odnosa s drugim držimo zasebnima i drugačijim usudima jezika i zajednica u doticaju. U tom slučaju situacija je bitno različita jer pretpostavlja dvostruko tumačenje iznutra budući da je riječ o autokratskom dijaloškom odnosu kojeg upravo nedostatak trećeg (koji je zapravo aktualizacija drugog u sebi) lišava demokratičnosti.

Marginalizacija predstavlja posljedak izolacije (od) drugoga s težnjom da se odnos prema dijelu okoline svede na minimum. Kod marginalizacije neke su različitosti prihvaćene, a druge stigmatizirane. Selektivnost marginalizacije jesu slučajevi nacionalnih jezika odnosno zajednica i njihova interesnog odnosa poželjnoj i prihvaćenoj i nepoželjnoj i neprihvaćenoj drugotnosti. Marginalizirati se može kako neki drugi nacionalni jezik tako i neki dijalekt iz vlastitog ili tuđeg dijasistema. U prvom slučaju usporedo se marginaliziraju i zajednice, a u drugom se (jezične) zajednice integriraju odnosno asimiliraju. Svaka jednojezičnost prirodna je i najčešća posljedica takvog odnosa. Konačno, segregacija je radikalnija marginalizacija (od) drugog. Svijet je jasnije razgraničen, a jezik jasnije razgraničava. To je slučaj i manjinskih jezika i zajednica u kojima dvostruka jednojezičnost¹, predstavlja ideal odnosa među jezicima i zajednicama.

Integracija je posljedak međuzavisnosti i aktivnog sudjelovanja u ostvarivanju odnosa s drugim kako u aktivnostima unutar zajednice tako i onima izvan zajednice. Višejezičnost je odlika takvog odnosa.

Asimilacija predstavlja radikalizaciju integracije koja u svojoj konačnici pretpostavlja potpuni i nepovratni gubitak i/ili napuštanje jednog jezika i prihvaćanje samo i isključivo jednog drugog jezika. U slučaju asimilacije pronalazimo obrnuti klimaks slijeda od početne integracije, konačne segregacije i marginalizacije. Dvojezičnost je u strahu od asimilacije najveći neprijatelj upravo zato što dvojezičnost nije dvostruka marginalizacija, već je uvijek asimilacija drugog i integracija s drugim.

Jezični otok između pojmovnosti i pojavnosti

Bibliografija koja se sustavno ili tek djelomično bavi samim pojmom jezične otočnosti odnosno metaforom jezičnog otoka odražava složenost stvarnosti koja je tim pojmom sadržana. Zajedničke su odlike svih radova njihova zasnovanost na konkretnom primjeru na kojem počiva opis jezičnog otoka i od kojeg se polazi u teorijskom pokušaju da se odrede okviri ili granice jezične otočnosti općenito i općeprihvaćena hijerarhizacija odnosa jezika koja je tek posljedak hijerarhizacije odnosa među zajednicama.

Pojam jezičnog otoka (*Sprachinsel*) po prvi puta je uporabljen 1847. godine u opisu slavenske zajednice okružene germanofonim stanovništvom blizu Koninsberga (Mattheier 1996). Od tada jezični je otok manje ili više različita i/ili drugačija jezična zajednica lokalizirana na ograničenom prostoru koja održava svoju jezičnu različitost od okoline u koju je uronjena². Svojevrsni laboratorij u kojem je moguće prepoznati dugotrajne jezične procese (Schirmunski 1930a i 1930b; Denison 2000: 127).

Prema Mioniju (1988: 21-23) perspektiva koja omogućava pogled na otok i u otok je ona etnolingvistička, a pretpostavlja zajednicu koja je izolirana i okružena drugim i drugačijim zajednicama, odnosno jezičnu zajednicu koja je okružena drugim jezikom. Kriteriji za definiciju jezičnog otoka su teritorijalna izoliranost, jezična različitost i društveno-politička podređenost, a pretpostavka je svake zajednice koja čini otok određeni stupanj teritorijalnog kontinuiteta i

¹ Primijetimo tek da je razlika između dvojezičnosti i dvostruke jednojezičnosti sadržana i izražena u odbijanju da se odustane od zajedničke i ekskluzivne izražajnosti, odnosno interferencije, koju doticaj dvaju ili više jezika omogućuje i ostvaruje.

² Vidi na primjer: (Bacher 1905) i (Hauffen 1895).

unutarnje kohezivnosti. Strukturalne odlike tako poimanog otoka su niska gustoća, kulturna homogenost, nepostojanje stratifikacije i jezična jednakost poimana kao irelevantnost jezične različitosti (Sanga 2001: 258).

U onim slučajevima gdje se neka manjina pojavljuje u odnosu na većinski jezik u obliku uzorka leopardova krzna³, riječ je o diskontinuitetnim jezičnim otocima.

Mioni nadalje razlikuje otok (*ile*), otočić (*ilot*) i druge manjinske situacije. Stanovnici otočića govore nestandardiziranim jezikom bez ekspanzionističke snage koji se koristi samo unutar zajednice i na neki je način ugrožen i nalazi se u nekom stadiju nazadovanja. Govornici tog jezika nemaju važnu društvenu ulogu u široj zajednici. Otočić drugog stupnja je onaj okružen nekom zajednicom koja je i sama otok ili manjinski otočić unutar većinske zajednice. Riječ je o jezičnom otoku poimanom kao mjesni dijalekt koji je dio regionalne varijante šire uporabe koja je dio nacionalnog standarda (Denison 1988: 65). Stanovnici otoka, naprotiv, koriste se eksplicitno ili implicitno standardiziranim jezikom u obliku nepisanog *koinéa* s nekim oblikom pisane uporabe, a sami nisu uvijek na nižim pozicijama društvene ljestvice.

Jezični kriteriji u prepoznavanju i određivanju jezičnog otoka uvjetovani su jezičnom klasifikacijom odnosno uspostavom odnosa jezične obitelji i njezine unutarnje podjele.

U pokušaju uklanjanja aproksimacije u uporabi metafore jezičnog otoka, a na temelju jezičnog repertoara pojedinca u zajednici Francescato (1988: 115) razlikuje zajednicu koja se odlikuje postojanjem vlastitog autohtonog mjesnog govora koja se nalazi na teritoriju difuzije nekog nacionalnog jezika ili standarda čiji jezični repertoar čine nacionalni jezik i manjinski mjesni govor, od zajednice koja se odlikuje postojanjem vlastitog autohtonog mjesnog govora koja se nalazi na teritoriju difuzije neke veće zajednice koja je i sama manjinska u odnosu na službeni jezik. Takva je zajednica manjinska zajednica drugog reda ili manjina u manjini. Jezični repertoar takve zajednice čine nacionalni jezik, manjinski jezik prvog stupnja i treći autohtoni manjinski jezik drugog reda.

Freddi (1988: 129 - 130) razlikuje otoke od poluotoka⁴ koji predstavljaju nastavak jezičnih zajednica izvan i preko granica svoje države i koje se nastavljaju u drugu državu. Riječ je zapravo o otoku, prirodnoj uobličivosti koji je uspostavom artificijelne prepreke - državne granice - postao poluotokom. Njegova poluotočnost nije lingvistička, ni sociolingvistička, već predstavlja rezultat opravdanja i legitimacije granice.

Na primjeru povijesnih ishoda rumunjskog-latinskog otoka u moru slavenstva Niculescu (1988: 163 - 172) promišlja dvije mogućnosti sociolingvističkog i jezično-političkog tijeka susreta dviju ili više različitih jezičnih zajednica. Obje mogućnosti kao polazište imaju izolaciju i obje završavaju opet nekom vrstom izolacije. Prvi je primjer slavensko-rumunjskih odnosa, a model predviđa put od izoliranih zajednica preko propusnosti (dakle kontakta) i dvojezičnosti do pobjede jednog od dva jezika u doticaju. Drugi primjer, rumunjskih zajednica u Mađarskoj i mađarskih zajednica u Rumunjskoj, predviđa put od doticaja preko propusnosti u izolaciju, a onda otočnost. Prvi primjer pobjedom jednog od jezika u doticaju vodi fatalistički natrag u ishodišnu izoliranost i otočnost. Drugi je primjer neuspjelog doticaja i nepropusnosti, a otočnost kao rezultat poklapa se s ishodišnom otočnosta.

Na primjeru Alsacea (njemačkog dijalektofonog dijela Lorraine) Gardner-Chloros (1998: 209) razlikuje otok od običnog manjinskog jezičnog područja na osnovu jezične različitosti od ostatka Francuske kojoj politički i administrativno pripada i na osnovu političke prekinutosti sa susjednim germanofonim zemljama kojima povijesno i jezično pripada. Ovaj bi primjer u Freddijevim terminima bio zapravo poluotok.

³ Slikovitost prikaza distribucije jezičnih otoka u prostoru prema uzorku leopardova krzna koriste i Milani-Kruljac i Orbanic (1991: 83-84) u prikazivanju jezične otočnosti Istre.

⁴ Usp. Milani-Kruljac i Orbanic (1991: 83).

Jezični otok kao nedovršena metafora

Metafora insularnosti i pojam jezičnog odnosno sociokulturalnog otoka predstavljaju općeprihvaćenu jedinicu u opisivanju složenih i kompozitnih sociolingvističkih stvarnosti. Njome zapravo nikada ne izražavamo jasnu sliku, već najčešće opredmećujemo privid izoliranosti i nemoguće samodostatnosti s jedne strane, i sve one aspekte intersubjektivnosti koje stvaraju, uzdižu i održavaju ideju društvene, kulturne i jezične granice, s druge strane, a koje ne predstavljaju objektivnu odliku višejezične i višekulturne zajednice. Neprikladnost metafore otoka koja pretpostavlja razlučenost i odvojenost u stvarnosti ne pronalazi uporište kako ni na jezičnoj tako ni na društvenoj razini. Otočna je situacija češće osmoza između otoka i šireg lingvističkog područja što rezultira kombinacijom više jezika, dijalekata ili registara u repertoaru otočana (Gusmani 1988: 257). Pellegrini (1988: 89) opravdano govori o višejezičnom otoku (*isola plurilingue*)⁵ u kojemu govornici raspolažu jezičnim sustavima, a ne samo jednim jezičnim sustavom. Otoke čine tako pojedinci kao i grupe koji uvijek imaju pasivni i/ili aktivni pristup više sociolingvističkim mrežama (Denison 1988: 65 - 66), odnosno brojnijim oblicima participacije (Duranti 2000: 251) bez obzira na to radi li se o mrežama ili zajednicama.

Sama otočnost kao vrsta odnosa između tijela u prostoru više je predmet zemljopisnog promišljanja negoli onog lingvističkog. Prema geografima, otočnost je određena antropijskom prisutnošću: otok čine ljudi koji ga nastanjuju (Peron 1993). Otok, tako, možemo uzeti kao prototip teritorijalnih pojava koje su razgraničene prirodnim granicama (Lorinczi 2000: 50), a jezični otok kao prototip etnolingvističkih i sociolingvističkih pojava koje su razgraničene osjećajem jezične različitosti i/ili raznolikosti i/ili drugotnosti. Prisutnost čovjeka i njegova prirodna ovisnost o drugim ljudima čine samu otočnost relativnim pojmom budući da je njena temeljna odlika propusnost izvana što ju čini povijesno vrlo mobilnom i što onemogućava njezino poimanje u terminima izoliranosti. A otok kao antropijsko uobličenje, definirano uspostavom i održavanjem granica, relativizira veličinu samog prostora i brojnost otočana jer je mjera otočnosti osjećaj različitosti i/ili raznolikosti i/ili drugotnosti ne samo otočana, već i njihovih (neposrednih) susjeda.

Jezik i jezična zajednica kao otok ovise o točki iz koje se gleda. Tako, mađarski i baskijski jezici (odnosno Mađari i Baski), na primjer, predstavljaju neindoevropske otoke u moru indoevropskih jezika i naroda, a svi evropski nacionalni jezici predstavljaju otoke iz perspektive europske birokracije u Bruxellesu (Nystedt 2000: 224).

Otoci su točke bez periferije⁶ (Sanga 2001: 260), ali i centri koji iz određenog razloga i sami čine periferiju. Njihova je centralnost identifikacijska. Oni predstavljaju mjesto prve identifikacije, mjesto u kojemu smo po prvi put stvarali i otkrili identitet. Primjerenije i koherentnije tumačenje pojma jezičnog otoka je ono koje ga poima kao antropološko mjesto, kao konkretnu i simboličku konstrukciju (Augé 1993: 51 - 55) jezičnog, kulturnog i identitetskog prostora na koju su upućeni svi oni koji u smislenosti njezine odnosnosti pronalaze mjesto i vrijeme ostvarenja vlastitog identiteta. Tri su osnovne odlike tako poimanog jezičnog otoka, a svaka je odlika jezikom ili obilježena ili određena. Otok je *identitetičan* ili, bolje, otok je nositelj i prenositelj identiteta: roditi se znači roditi se negdje i kasnije biti iz tog mjesta. Svaki povratak je uvijek povratak u konačno odredište vraćanja - u zemlju ili grudu kao metaforu mjesta iz kojeg smo potekli. Otok je *odnosan* ili bolje otok je red koji dovodi u odnose suživota jedinice koje ga čine antropijskim prostorom i/ili mjestom (de Certau 1990). I na kraju otok je *povijestan* ili bolje otok je mjesto koje omogućuje skupljanje, obradu i prenošenje vremena kroz institucionalizaciju mjesta kolektivnog pamćenja odnosno onih događaja koji će opravdavati održavanje kontinuiteta identiteta mjesta, odnosno

⁵ U konkretnom primjeru riječ je o mjestu La Glesie, u kojemu govornici raspolažu slovenskim, njemačkim, talijanskim i furlanskim jezikom.

⁶ Sudbina jezičnog otoka je njegova perifernost. Prijelaz jezičnog otoka iz periferije u centar pretvara ga u more.

otoka. Njegovu lokaliziranost čini geometričnost triju osnovnih oblika ovladavanja prostorom: crta opredmećena u putu kao polazištu i ishodištu itinerara i/ili trase, sjecište opredmećeno u raskrižju kao mjestu razilaženja, ali i u stjecištu kao mjestu susreta i razmjene i točka sjecišta opredmećena u centru koji određuje okvire poimanja prostora i granica odakle počinje drugotnost.

Ispreplitanje i međusobno uvjetovanje čovjeka (jedinice uspostave, prepoznavanja i ostvarenja jezičnog otoka), jezika (mjere razabiranja i razlučivanja svijeta i ljudi koji čine otok jezičnim) i svijeta (okvira tumačenja odnosa čovjeka i jezika) neminovno ukazuju kako će svaki osvrt na stvarnost jezičnog otoka opetovano pokazivati neprimjerenost uobičajenih tumačenja i poimanja otočnosti kao izolirane, homogene i jasno izdvojene i/ili razdvojene stvarnosti koja je svedena na teritorijalnu dimenziju (Bianconi 2000: 15). A ekonomičnost metafore u ostvarenju njezine spoznajne zadaće i praktične funkcionalnosti (Radman 1995: 16) ostaje zapravo privid ekonomičnosti rečenog iza koje se krije rasipnost mislenog.

Prilog pojmovnom dovršenju metafore jezičnog otoka na primjeru Istre

Metafora otoka i poetska definicija njezine ekstenzije nisu dostatne želimo li podrobnije razlučiti pojmovnost jezičnog otoka i želimo li ga sagledati u njegovoj potpunosti i složenosti kroz znanstvene razine njegova promišljanja, odnosno iz perspektive disciplina koje rasvjetljavaju neke njegove aspekte, i želimo li sagledati njegove perspektive u složenom kontekstu samoostvarenja i održanja.

Metafora jezičnog otoka zapravo je nedovršena i ne iskorištava u potpunosti sve mogućnosti koje nam usporedba sa zemljopisnim odlikama otoka predviđa. Kako bismo dovršili metaforu jezičnog otoka, potrebno je uspostaviti granice između otoka i mora, a same jezične otoke opisati primjerenijom zemljopisnom terminologijom.

Da bismo uopće mogli razabrati otok i da bismo uopće mogli govoriti o otoku, potrebno je *more*. *More* u metafori jezične otočnosti čini kapilarnost službenog jezika⁷ na nekom području. To je jedini jezik koji omogućava nesmetani pristup cjelovitosti društvenog života na nekom području (uključujući i same otoke). Svaki otpor prema službenom jeziku (ili službenim jezicima) podrazumijeva neki oblik i neki stupanj samozatočenja⁸.

U *moru kroatofonije*, koju čine službenost hrvatskog (književnog) jezika i blagonaklonost jezično-političkog poistovjećivanja svih geolingvističkih i sociolingvističkih varijanti standardnog književnog jezika, razabiremo pet lingvističkih opredmećenja jezično-otočne stvarnosti.

Prva je *atal hrvatske dijalektofonije* koju čini implicitna ideja jezičnog jedinstva koja je sadržana u izrazu "*po naš*" ili "*po domaći*" za vlastiti jezik, dijalekt, govor, i u konvergentnoj komunikacijskoj praksi i jezičnom ponašanju prema (ne)službenom izrazu svakog mjesnog govora kao potencijalnog i mogućeg razgovornog koinea⁹, u čijoj *laguni* pronalazimo *arhipelag hrvatskih dijalektalnih mjesnih i regionalnih govora*.

⁷ Na istarskome poluotoku tri su službena jezika (talijanski, slovenski i hrvatski), a svaki je od njih neprikosnoven u granicama pojedinih država, odnosno u okvirima općine i provincije kada je riječ o Italiji, regije kada je riječ o Sloveniji i Županije kada je riječ o Hrvatskoj. Kako nas u ovom radu zanima Istra, odnosno jedini preostali dio istarskog poluotoka koji se naziva Istrom, a to je Županija istarska i djelić Županije primorsko-goranske, u opisu i promišljanju jezične otočnosti u Istri usredotočit ćemo se na spomenuti dio.

⁸ Ovdje nije riječ o jezično-političkom konformizmu, već o jezičnoj i komunikacijskoj ekonomičnosti. Ekonomski i jezično i novčano i vremenski neprimjerenost je tražiti da većina poznaje sve jezike, dijalekte, mjesne govore manjina (ali i sve svoje dijalekte i mjesne govore), a jezično-politički je, iz perspektive jezične jednakosti koja bi našu misao mogla držati konformističkom, zaista neumjesno inzistirati na selektivnom nametanju nekog jezika, dijalekta ili mjesnog govora.

⁹ Metonimijski, takav svima razumljiv razgovorni dijalekt opredmećen je pridjevom čakavski kako jasno na to upućuju primjeri iz jezične uporabe nekih institucionaliziranih naziva kao što su *Čakavski Sabor* za znanstvenu i izdavačku instituciju koja se bavi ne samo čakavskim nasljeđem ili *Ča-val* za glazbeni dijalektalni izričaj na nekom od mjesnih ili regionalnih dijalekata.

Druga je *atol talijanske dijalektfonije*, koju čini (ne)službeni koine istromletačkog dijalekta, koji okružuje *potopljeni greben* (nekada službenog) *talijanskog jezika*, u čijoj *etnolingvističkoj i sociolingvističkoj laguni* pronalazimo *arhipelag mjesnih istriotskih govora*. Prema ovom tumačenju nekada je hrvatski jezik bio *potopljeni greben oko atola hrvatske dijalektfonije u moru službene italofonije*. Drugo tumačenje odnosa hrvatskog i talijanskog jezika koje predviđa bočatu vodu koju čine *more kroatofonije* u vidu službenosti hrvatskog jezika i *ušće talijanskog jezika*, ne samo kao jezika autohtone nacionalne manjine u Istri odnosno Hrvatskoj, već i kao povijesno prisutnog i u svim drugim jezicima i dijalektima utkanog jezika, ostaje ipak ili politička himera ili privilegija malobrojnih.

Treća je *atol istrorumunjske dijalektfonije*, koju čini implicitna ideja jezičnog jedinstva koja je sadržana u izrazu "*vlaške limbe*" za vlastiti jezik, dijalekt, govor i u konvergentnoj komunikacijskoj praksi i jezičnom ponašanju prema (ne)službenom izrazu svakog mjesnog govora kao potencijalnog i mogućeg razgovornog koinea, u čijoj *laguni* pronalazimo *arhipelag mjesnih istrorumunjskih govora*.

Četvrta je *otok mjesnog perojskog govora*, petu jezično-otočnu stvarnost čine *otoci nacionalnih jezika nacionalnih manjina*.

Osim spomenutih atola i otoka koji se u zemljopisnoj metafori odlikuju prvenstveno nastajenošću, valja na kraju spomenuti i *napuštene hridi izumrlih jezika* koji samo iz današnje perspektive izgledaju poput otoka: to su miljski dijalekt (muglisano ili tergestino)¹⁰, odnosno govor koji (je) pripada(o) ladinskoj dijalektalnoj skupini, a koji se početkom prošlog stoljeća još govorio u Trstu, dok se u Milju (Muggia) govorio sve do kraja prošlog stoljeća, i hrid veljotskog dijalekta (vegliotto, *veksesun*¹¹), koji se još krajem 19. stoljeća govorio u jednom dijelu otoka Krka.

Umjesto zaključka: polazišta za analizu dovršene metafore jezičnog otoka

Neprekidno doseljavanje ljudi različite narodnosne, kulturne i jezične pripadnosti predstavlja jednu od temeljnih povijesnih i društvenih značajki istarskog poluotoka. Rezultat je tako utemeljenih povijesnih, društvenih, kulturnih i jezičnih strujanja opredmećen u sinkronijskoj osebnosti kulturnog i jezičnog stanja u Istri.

Višejezičnost i višekulturalnost kao bitne odrednice istarskog poluotoka, upravo kao i naglašeno razlučivanje ne samo i isključivo jezika, već prije etnosa, kulture i pripadnosti življa jednome jeziku i jednoj kulturi i jednom etnosu, a na osnovi jezične pripadnosti, tek su odraz u zrcalu plurietičnosti ovoga područja. Kako su one povijesno utemeljene, a jezično i kulturološki razlučive, možemo primijetiti da je poradi određenih povijesno-društvenih kretanja, današnje etničko, kulturno i jezično stanje na istarskom poluotoku vrlo složeno te da je prikaz povijesno ostvarenih jezika koji se govore i koji su se govorili na ovom području nedostatan želimo li dobiti uvid u složenost odnosa između pojedinaca, jezika, kultura i etniciteta koji se zrcale u svakoj od navedenih sastavnica u međuodnošenju.

U dovršenoj metafori jezičnog otoka, prepoznata višejezičnost ukazuje da je Istra područje na kojem je u uporabi više nacionalnih književnih jezika i dijalekata te pretpostavlja da većina njenih žitelja (drž i da) poznaje i rabi u svakodnevici više od jednog jezika i/ili dijalekata. To nas najčešće navodi na zaključak da su žitelji istarskog poluotoka ne samo u neposrednom međusobnom doticaju koji se očituje upravo u njihovoj višejezičnosti, već da je u doticaju i u očitovanoj višejezičnosti moguće razabrati jasno međusobno razlikovanje jezičnom, dakle i kulturnom i

¹⁰ Bartoli i Vidossi (1945: 30) ovaj dijalekt nazivaju *friulano*, a prevladavao je u prošlosti, prema autorima, i u drugim dijelovima sjeverne Istre. Uzgred, autori navode i uporabu *albonskog jezika* u nekim zaselcima Poreča i u nekim dijelovima Čičarije, i to sve do sredine prošlog stoljeća (Bartoli i Vidossi 1945: 61).

¹¹ *Veksesun* je ime kojim je posljednji govornik ovoga dijalekta, Antonio Udaina Burbur, nazivao svoj jezik, a koji se ugasio njegovom smrću 1898. godine. Uzgred, ovaj (je) dijalekt pripada(o) također izumrlom romanskom jeziku poznatijem pod imenom dalmatski jezik (Filipi 1993: 277), koji se nekada protezao od Senja do Bara ili barem Kotora (Tagliavini 1972: 374).

narodnosnom (etničkom) pripadnošću, odnosno osjećajem te pripadnosti.

Složenost odnosa ukazuje na potrebu postavljanja novih polazišta u promišljanju jezičnog u sprezi s društvenim i kulturnim. Tako, pitanja na koja moramo odgovoriti odnose se na mogućnosti pojmovnog razlučivanja jezične doticajnosti, odnosno njezina rezultata u višejezičnosti pojedinca i na mogućnosti i perspektive, koje proizlaze iz potrebe očuvanja različitosti i raznolikosti odnosa svijeta, jezika i kultura u središtu jezične ostvarivosti, odnosno u čovjeku koji je uvijek čovjek u svijetu. Ostvariti i očuvati različitosti postaje tako najvažniji zadatak koji se postavlja pred čovjeka u okvirima njegove jezične i kulturalne ostvarivosti, čovjeka koji prije svega traži odrednice očuvanja kulturne i jezične raznolikosti i različitosti u svijetu koji predstavlja prirodni okoliš njegove jedinstvenosti. Jedinstvenost čovjeka, njegova jezika i njegove kulture mjera je raznolikosti i različitosti kultura, jezika i ljudi.

Osvrt na Istru kao zemljopisnu i opširnije geopolitičku¹² ili preciznije etnolingvističku jedinicu ukazuje nam na preduvjet složenosti znanstvene metode koja ju nastoji ili tek želi opisati i neizbježno i tumačiti, kao i na potrebu šireg društveno-jezičnog osmišljavanja spomenute jedinice. Sprega društva i jezika utkana je u sve djelatnosti i opredmećenja koje neko zemljopisno područje čine ili su činili ljudskim. Njihov je odnos u prvom redu odnos čovjeka, jezika i svijeta, a potom i čovjeka, jezika i kultura. Prvi stvara kulture, drugi ih sučeljava.

¹² Razlikovanje između zemljopisnog i geopolitičkog poimanja kao i neminovnost njegova uvođenja u promišljanju društveno-jezičnih okolnosti posljedica je dvostrukog nastojanja: geografa da programski sudjeluju u političkom i gospodarskom životu nekog društva te političara i gospodarstvenika (češće tek poduzetnika) da u zemljopisnom prije tumačenju negoli opisu pronadu i naglase povijesnu određenost i opravdanost njihovih interesa. Kako je u ovom radu riječ o jezičnim otocima, dakle o jednoj prostornoj metafori koja se pokazala nedovršenom i koju smo pokušali dovršiti nizom zemljopisnih metafora među kojima je i ona arhipelaga koja je u Foucaultovim terminima "najzemljopisnija" (Foucault, 1977: 152), nemoguće je zaobići geopolitički razinu promišljanja odnosa čovjeka, jezika i svijeta.

POPIS LITERATURE**AUGÉ 1993**

Marc Augé, *Nonluoghi Introduzione a una antropologia della surmodernità*, Milano: Eleuthera, 1993.

BACHER 1905

Josef Bacher, *Die deutsche Sprachinsel Lusern. Geschichte, Lebensverhältnisse, Sitten, Gebräuche, Volksglaube, Sagen, Märchen, Volkserzählungen und Schwanke, Mundart und Wortbestand*, Innsbruck, 1905.

BARTOLLI I VIDOSSÌ 1945

Matteo Bartolli i Giuseppe Vidossi, *Alle porte orientali d'Italia, dialetti e lingue della Venezia Giulia (Friuli e Istria) e stratificazione linguistica : con un'appendice di testi dialettali e una carta linguistica della Venezia Giulia*, Torino: Gheroni, 1945.

BIANCONI 2000

Sandro Bianconi, "Isole linguistiche?", u: *Isole linguistiche? per un'analisi dei sistemi in contatto*, ur. Gianna Marcato. Atti del Convegno Sappada / Plodn (Belluno), 1 - 4 luglio 1999, Padova: Unipress, 5-16, 2000.

BLASCO FERRER 2001

Eduardo Blasco Ferrer, "Dialettologia storica e linguistica variazionale. Il caso emblematico della restituzione di capostipiti dialettali", u: *La dialettologia oggi fra tradizione e nuove metodologie*, (ur. Alberto Zamboni, Patrizia Del Puente, Maria Teresa Vigolo), Atti del Convegno Internazionale Pisa 10-12 Febbraio 2000, Pisa: Edizioni ETS, 2001., 383-397.

BORGATO 2000

GianLuigi Borgato, "Isole", u: *Isole linguistiche? per un'analisi dei sistemi in contatto*, (ur. Gianna Marcato), Atti del Convegno Sappada / Plodn (Belluno), 1 - 4 luglio 1999, Padova: Unipress, 2000., 25-33.

BRETON 1991

Roland J. L. Breton, *Geolinguistics Language Dynamics and Ethnolinguistic Geography*, Ottawa-Paris: University of Ottawa Press, 1991.

CARDONA 1987

Giorgio Raimondo Cardona, "Dialettologia e etnolinguistica", *Rivista italiana di Dialettologia*, 11, 1987., 125-132.

COSERIU 1973

Eugenio Coseriu, *Lezioni di linguistica generale*, Torino: Boringhieri, 1973.

DE CERTAU 1990

Michel De Certau, *L'invention du quotidien*, Paris: Gallimard, 1990.

DE MARCHI 1988

Bruna De Marchi, "La collaborazione fra il linguista e il sociologo: un'utopia possibile", u: *Isole linguistiche e culturali all'interno di culture minoritarie: problemi psico-linguistici, socio-linguistici, educativi*, (ur. Nereo Perini), Atti del Convegno dell'A.I.M.A.V., Udine 13 - 16 maggio 1987, Udine: Consorzio per la costituzione e lo sviluppo degli insegnamenti universitari, 1988., 227-233.

DENISON 1988

Norman Denison, "Sauris, a typical 'linguistic island' in the Carnian Alps", u: *Isole linguistiche e culturali all'interno di culture minoritarie: problemi psico-linguistici, socio-linguistici, educativi*, (ur. Nereo Perini), Atti del Convegno dell'A.I.M.A.V., Udine 13 - 16 maggio 1987, Udine: Consorzio per la costituzione e lo sviluppo degli insegnamenti universitari, 1988., 65-74.

DENISON 2000

Norman Denison, "Le isole linguistiche e il mutamento linguistico", u: *Isole linguistiche? per un'analisi dei sistemi in contatto*, (ur. Gianna Marcato), Atti del Convegno Sappada / Plodn (Belluno), 1 - 4 luglio 1999, Padova: Unipress, 2000., 127-136.

DURANTI 2000

Alessandro Duranti, *Antropologia del linguaggio*, Roma: Meltemi, 2000.

FILIPI 1993

Goran Filipi, "Istriotski jezikovni otoki v Istri". *Annales*, 3, 1993., 275-284.

FOUCAULT 1977

Michel Foucault, *Microfisica del potere. Interventi politici*. (Ur. Alessandro Fontana i Pasquale Pasquino), Torino: Einaudi, 1977.

FORESTI 1991

Fabio Foresti, "L'indirizzo etnografico", u: *I dialetti e la dialettologia negli anni Novanta*, (ur. Fabio Foresti, Alberto A. Sobrero), Atti del Colloquio Lecce 9-11 maggio 1991. *Rivista italiana di dialettologia* 15, 1991., 67-76.

FRANCESCATO 1988

Giuseppe Francescato, "Atteggiamenti e comportamenti degli abitanti delle isole culturali minoritarie", u: *Isole linguistiche e culturali all'interno di culture minoritarie: problemi psico-linguistici, socio-linguistici, educativi*, (ur. Nereo Perini), Atti del Convegno dell'A.I.M.A.V., Udine 13 - 16 maggio 1987, Udine: Consorzio per la costituzione e lo sviluppo degli insegnamenti universitari, 1988., 115-123.

FRAU 1988

Giovanni Frau, Tavola rotonda: Le isole linguistiche e la storia della cultura" u: *Isole linguistiche e culturali all'interno di culture minoritarie: problemi psico-linguistici, socio-linguistici, educativi*, (ur. Nereo Perini), Atti del Convegno dell'A.I.M.A.V., Udine 13 - 16 maggio 1987, Udine: Consorzio per la costituzione e lo sviluppo degli insegnamenti universitari, 1988., 236-240.

FREDDI 1988

Giovanni Freddi, "Prospettive per interventi istituzionali nelle isole culturali", u: *Isole linguistiche e culturali all'interno di culture minoritarie: problemi psico-linguistici, socio-linguistici, educativi*, (ur. Nereo Perini), Atti del Convegno dell'A.I.M.A.V., Udine 13 - 16 maggio 1987, Udine: Consorzio per la costituzione e lo sviluppo degli insegnamenti universitari, 1988., 125-136.

GARDNER-CHLOROS 1998

Penelope Gardner-Chloros, "How to kill dialects and influence people: the example of Alsace", u: *Isole linguistiche e culturali all'interno di culture minoritarie: problemi psico-linguistici, socio-linguistici, educativi*, (ur. Nereo Perini), Atti del Convegno dell'A.I.M.A.V., Udine 13 - 16 maggio 1987, Udine: Consorzio per la costituzione e lo sviluppo degli insegnamenti universitari, 1998., 209-216.

GRASSI 1991

Corrado Grassi, "L'approccio geografico. Strumenti e metodi di ricerca sul campo", u: *I dialetti e la dialettologia negli anni Novanta*, (ur. Fabio Foresti, Alberto A. Sobrero), Atti del Colloquio Lecce 9-11 maggio 1991., *Rivista italiana di dialettologia* 15, 1991., 7-16.

GUSMANI 1988

Roberto Gusmani, "Tavola rotonda: Le isole linguistiche e la storia della cultura", u: *Isole linguistiche e culturali all'interno di culture minoritarie: problemi psico-linguistici, socio-linguistici, educativi*, (ur. Nereo Perini), Atti del Convegno dell'A.I.M.A.V., Udine 13 - 16 maggio 1987, Udine: Consorzio per la costituzione e lo sviluppo degli insegnamenti universitari, 1988., 257-259.

HAUFFEN 1895

Adolf Hauffen, *Die deutsche Sprachinsel Gottschee. Geschichte und Mundart, Lebensverhältnisse, Sitten und Gebräuche, Sagen, Märchen und Lieder*, Graz: Styria, 1895.

LÖRINCZI 2000

Marinella Lörincci, "Per una definizione di insularità" Irlanda e Sardegna in periodo bassomedievale", u: *Isole linguistiche? per un'analisi dei sistemi in contatto*, (ur. Gianna Marcato), Atti del Convegno Sappada / Plodn (Belluno), 1 - 4 luglio 1999, Padova: Unipress, 2000., 49-55.

MATTHEIER 1996

Klaus J. Mattheier, "Methoden der Sprachinselnforschung", u: *Kontaktlinguistik / Contact linguistics / Linguistique de contact. An International Handbook of Contemporary Research / Manuel international des recherches contemporaines / Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*, ur. Hans Goebel, Peter H. Nelde, Zdeněk Stary, Wolfgang Wölck, Berlin - New York: Walter de Gruyter, 1996., 812-819.

MILANI KRULJAC I ORBANIĆ 1991

Nelida Milani Kruljac i Srđa Orbančić, "Italofoonia nel triangolo istroquarnerino" u: *Il gruppo nazionale italiano in Istria e a Fiume oggi*, (ur. Giorgio Padoan i Ulderico Bernardi), Ravenna: Longo editore, 1991., 79-100.

MIONI 1988

Alberto Mioni, "L'univers des îlot minoritaires", u: *Isole linguistiche e culturali all'interno di culture minoritarie: problemi psico-linguistici, socio-linguistici, educativi*, (ur. Nereo Perini), Atti del Convegno dell'A.I.M.A.V., Udine 13 - 16 maggio 1987, Udine: Consorzio per la costituzione e lo sviluppo degli insegnamenti universitari, 1988., 21-47.

NICULESCU 1988

Alexander Niculescu, "Isole e isolamenti di lingua nella storia del rumeno", u: *Isole linguistiche e culturali all'interno di culture minoritarie: problemi psico-linguistici, socio-linguistici, educativi*, (ur. Nereo Perini), Atti del Convegno dell'A.I.M.A.V., Udine 13 - 16 maggio 1987, Udine: Consorzio per la costituzione e lo sviluppo degli insegnamenti universitari, 1988., 163-173.

NYSTED 2000

Jane Nysted, "Le lingue dell'Unione Europea: "isole linguistiche" con quale destino?", u: *Isole linguistiche? per un'analisi dei sistemi in contatto*, (ur. Gianna Marcato), Atti del Convegno Sappada / Plodn (Belluno), 1 - 4 luglio 1999, Padova: Unipress, 2000., 223-231.

PELLEGRINI 1988

Giovanni Battista Pellegrini, "La Glesie e la Val Canale (Udine): isole plurilingui", u: *Isole linguistiche e culturali all'interno di culture minoritarie: problemi psico-linguistici, socio-linguistici, educativi*, (ur. Nereo Perini), Atti del Convegno dell'A.I.M.A.V., Udine 13 - 16 maggio 1987, Udine: Consorzio per la costituzione e lo sviluppo degli insegnamenti universitari, 1988., 89-113.

PÉRON 1993

Françoise Péron, *Des îles et des hommes. L'insularité aujourd'hui*, Rennes: Editions de la Cité Editions Ouest-France, 1993.

RADMAN 1995

Zdravko Radman, *Metafore i mehanizmi mišljenja*, Zagreb, HFD, 1995.

SANGA 2001

Glauco Sanga, "Isole tra le onde Sui rapporti tra dialettologia, etnologia, etnolinguistica", u: *La dialettologia oggi fra tradizione e nuove metodologie*, (ur. Alberto Zamboni, Patrizia Del Puente, Maria Teresa Vigolo), Atti del Convegno Internazionale Pisa 10-12 Febbraio 2000, Pisa: Edizioni ETS, 2001., 253-281.

SCHIRMUNSKI 1930A

Viktor M. Schirmunski, "Sprachgeschichte und Siedelungsmundarten", *Germanisch-Romanische Monatsschrift* 18 3/4, 1930., 113-122.

SCHIRMUNSKI 1930B

Viktor M. Schirmunski, "Sprachgeschichte und Siedelungsmundarten", *Germanisch-Romanische Monatsschrift* 18 5/6, 1930., 171-188.

TAGLIAVINI 1972

Carlo Tagliavini, *Le origini delle lingue neolatine*, Bologna, 1972.

THE METAPHOR OF LINGUISTIC ISLAND

Linguistic islands have always been seemingly realisable but never realised illusions of the linguistic perfection, ethno-linguistic integrality and socio-linguistic completeness. The paper questions the terminological frameworks of linguistic island metaphor in defining and interpreting the physically located and linguistically restricted ethno-linguistic and socio-linguistic reality; it also offers the possibility of achieving some complete metaphor through applying the Istrian linguistic island related quality.

Key words: linguistic island, linguistic island metaphor, ethno-linguistics, geo-linguistics, dialectology, socio-linguistics, Istria